

Ожте потрібен культ душі.

Але В. Липинський далекий від навязування органічному принципів претенсії на організацію і тим більш монополізування культу душі, подібного до культу розуму в раціоналізмі і культу волі в волюнтаризмі.

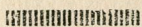
Культ душі це завдання Релігії і Церкви — Тіла Христова, суспільства віруючих. Тільки в них все знов приступає достоїнство до Думки Божої і християнської істини, виявляючи себе в тимчасовому християнськими чеснотами, що вяжуть життя тимчасове з вічним життям душі.

Отже: для культу душі — релігія, церква, скити та монастирі, які серед життя тимчасового підготовляють достоїнство до життя вічного.

Для піднесення етосу достоїнства і виявлення його в ділах світських — раціональна організація ірраціонального хотіння, що скеровує одноосібні і колективні достоїнства на служення во віки і в подвигу органічному відродженню і відновленню своєї землі і свого народу й через них відродженню і відновленню в людстві органічного світогляду.

Так відокремлюється, гармонізуючись між собою в рівнобіжності авторитет і духовий та авторитет земний.

(Д. буде).

о. Др. Йосиф Сліпий.

Віра і наука.

(Докінчення).

Одначе супроти тих висновків може хтось завважити, і то не без деякої слушности, що все ж таки в історії були конфлікти між вірою і наукою. На це можна з місця відповісти, що ці зударення були тільки позірні. Найперше між багатьома науками і вірою нема спільної точки, на якій міг би виринути спір. А якщо заходить суперечність між вірою й науками, які сходяться в тих самих питаннях і предметах, то тоді, як каже Ватик. Собор (Сонс. Vat. III, 4. Denz. 1645), десь зроблено похибку. Або природне пізнання не є певне і правдиве, або друге з обсягу надприродного не є обявлене, але особливою гадкою одиниць. В такому випадку треба перевести основну перевірку. Перейдім кілька прикладів.

Передше приймали теологи, що потоп обнимав цілу землю і весь людський рід. По основніших дослідах показується і це potwierджують природничі науки, що св. Письмо не говорить про загальний (під географічним оглядом) потоп. Тай під оглядом антропологічним нема в Св. Письмі також абсолютної певности.

Подібно мається справа з теоріями про повстання неорганічного й органічного світа. Дуже добре дається погодити з обявленням погляд і твердження, що Бог сотворив первісну мате-

рію з питомими прикметами і полишив її природному розвою, а не формуючи безпосередно по черзі сонце, землю, місяць і т. д. Так само в органічному світі. Зрештою, вже Св. Августин ставив гіпотезу, що першої глави Книги Битія не треба брати буквально.

А справа з Галілеєм? Його осудила конгрегація за відомістю папи за це, що приймав оборот землі і відкидав Птольмеїв систем. Та Церква не осудила його як непомильний авторитет, бо конгрегація не має дару непомильності і тому не зайшла суперечність між вірою й наукою, але, як це нераз буває, між вченими і світською владою, між вченими й єпископами.

Багато згоданих непорозумінь повстає з прямого незнання віри, чи теології. Деякі філософи вважають Пр. Тройцю за противорічність, як квадратове коло. Очевидно, не мають поняття про глибоку спекуляцію, подібно і ляк сміється з аналітики і ріжничкових рахунків. Пр. Тройця не є твердженням $1=3$, бо Божі особи щодо особовости є ріжні, а щодо природи є одно.

Св. Тайни, це магичні знаки, які ділають, чи чоловік хоче, чи ні — так закидають. На ділі це оруддя, знаки, якими послуговується Бог до уділення ласки чоловікові. Чоловік може їх уживати або ні без фізичного примусу. В Пр. Евхаристії є присутній Христос правдиво, реально і субстанціяльно, але не в такий спосіб, як є в просторі матеріяльні річи, тільки в духовий. Ділання Бога ласкою на чоловіка не нарушує свободи волі. Цього вчать всі богослови, мимо ріжниць шкіл. Старозавітні й новозавітні книги є надхнені Св. Духом у всіх своїх частях, навіть в тих, в яких говориться про світські річі, то зн., що вони не можуть містити блудів. Та водночас не є вони науковими розвідками, але релігійно-моральними поученнями, які послуговуються популярними висловами свого часу, так як ми нині науковими.

Непомильність папи не є тотожна зі всевідучістю і негрішимістю папи. Папа є непомильний, коли дефініює правди віри і моралі. Почитання образів не є почитанням предметів, але осіб, яких зображують. Віддавання почеси святим є звеличуванням їх задля святости і заступництва перед Богом.

Тому слушно замітив вже Тертуліян, що Церква не хоче більше, як тільки цього, щоби не осуджувати її скорше, чим її як слід пізнається. А маршал Фош сказав, що віра не має ворога в науці, але в незнанню.

Багато правд заперечує наука, але цього не доказує. Один філософ перечить існування Бога і душі, сотворення і т. д., а другий приймає. Отже твердження першого не є абсолютно певні. Деякі мислителі доходять до крайного скептицизму, так що говорять навіть про патологію людської думки. Очевидно, що між вірою і такими „науками“ не дійде до згоди.

Переїдім ще кілька зразків згоданих ріжниць між вірою і природничими науками. Найпопулярніший закид є неправдоподібність чуд. Деякі професори говорили перед війною: „Мої панове, нині не вірять в чуда жаден розумний чоловік“. Найкраще переконається сьогодні, коли поїде до Люрд, де всі випадки

є совісно провірювані. Хто приймає існування Бога, не стоїть ніщо на перешкоді, щоби послідовно прийняти чуда¹⁾. А що нема Бога, цього наука не виказала і не може доказати. Аргументи існування Бога спираються на засадах причиновости й об'єктивности людського пізнання і на природі людини, а цього наука не змінить, хіба змінить природу чоловіка і всесвіт.

До недоказаних „дезидиратів“ науки належить вічність матерії. Атеїсти приймають це як конечність, хоч доказів на це нема, хіба цей, що інакше треба логічно дійти до сотворителя. Також нема доказів, що життя повстало на землі з матерії. В XIX ст. царював матеріалізм Бюхнера і Молешотта. Але небаром показалося, що він не має наукової основи, так що I. Reinke уважав його вже з початком цього століття пережитком в біології²⁾. Отже стоїть непохитно твердження біологів: *Omne vivum ex vivo*. Зрештою, якщо би навіть доказано і вказано повстання життя з матерії, то це ще не заперечувало би Бога, бо Він може дати такі властивості матерії, що з неї вивяжеться життя. Одначе питання залишається відкритим, чи воно так сталося. Продовженням цієї квестії є гіпотеза розвою. Еволюціоніст, якщо приймає існування Бога, не противиться вірі. Тяжка є справа з дарвіністичним твердженням розвою чоловіка з нижчої тварини. Але до наукової певности еволюціонізму в цілій його ширині дуже далеко. Навпаки, ще перед світовою війною наука біології основно захитала теорію еволюції, особливо від часу, коли Г. Мендель виказав, що природа сотворінь змагає до збереження їх гатунків, а не до еволюції. А сучасний найбільший американський фізик, лярврат Нобля, О. А. Міллікен каже, що та еволюція була, але в думці Бога, що творив якнайбільшу суму екзистенцій³⁾. Ми також чули на попереднім відчиті п. проф. Полянського: „Геклів поділ на антропос і homo є з генетичного

¹⁾ Зрештою, нинішня наука фізики в справі чуд стоїть вже на куди іншим становищі. Ціла низка вчених світової слави як Бролі, Шредінгер, Гейсенберг, Борн, Бозе, Паулі, Фермі, Дірак, Бернулії і ін. наглядно доказують, що фізичні закони це лише статистичні схоплення і принотовання, що від них можливі є відхилення, що ті закони у відношенні до світу атомів є настільки вірні, як нпр. твердження, що люди живуть до 65 чи 70-го року життя, — що вони вірні, якщо мати на увазі загал, але не одиниці. „А що для статистичних процесів побіч дуже імовірних випадків можливі є й дуже мало імовірні процеси, то на основі математичного закону великих чисел невиключені є навіть і неможливі на звичайний погляд випадки, які пересічна людина зачислює до категорії т. зв. „чудес“ — це дослівній цитат з кн.: Др. В. Левицький: *Револуційні течії в сучасній фізиці*, Львів 1930, ст. 27. Там теж ближчі пояснення до теотії вчислених вчених.

²⁾ „Der Materialismus ist nach meinem Dafürhalten in der Biologie als überwunden anzusehen“. *Einleitung in die theoretische Biologie* (1901) 52. -- А найвизначніші уми з-поміж сучасних фізиків як Lodge, Eddington, Jeans, Йордан, а зукраїнських Др. Вол. Левицький виразно викладають, що якраз фізичні досліди стверджують існування крім матерії ще й психічного чинника, що не підлягає фізичним законам. Гл. переклади статей Лоджа і Йордана в „Дзвонах“ 1932, ст. 211 і 1933, ст. 133, як теж кн. Дра В. Левицького: „Гадки про життя“, Львів 1928.

³⁾ R. A. Millikan: *Science and Religion*, Бостон 1926. Переклад того виїмку з книжки гл. „Дзвони“ 1934, ст. 113.

і морфологічного систематичного погляду зовсім неоправданий. Всі знані дотепер кістки „антропосів“ належать до повної людини. Немає ніяких посередніх форм поміж малпою й людиною¹⁾.

Так само, коли взяти на увагу початок одности людського роду, то нема жадного доказу проти. Ріжниця рас не вистарчають до прийняття кількох пнів людського роду. Його старовинність не була ніколи предметом догматичної дефініції. Св. Письмо не дає на це прямої відповіді. Вправді є деякі основи в числі наведених в Біблії генерацій, але родовід не є повний. Так само вік тревання людського роду, який подають палеонтологи, доходячи до мільонів літ, є також лише гіпотезою. Пригадую собі ще з гімназійних часів, яке то вражіння викликало у всіх в класі, коли професор приніс образ первісного чоловіка, наче не знати який сильний атут проти віри. На ділі це зовсім не противиться Біблії, бо вигнаний з раю Адам вів життя первісного чоловіка, примітивними засобами і серед грози природи та небезпеки від диких звірів.

Деякі вчені думали, що кінець світа, коли звізди будуть падати на землю, це казка Св. Письма. Нині знову можливість зударення землі з кометами й іншими планетами приймається в астрономії як велику правдоподібність. Загалом у XVIII ст. не хотіли вчені вірити, що можуть падати на землю метеори. З музеїв усували їх, щоби не наразитись на сміх. Коли коло Загребу упав метеор 1751 р., то віденський професор Stütz 1790 казав: Що паде залізо з неба, могли ще колись вірити. Але в наших часах було би непростимим уважати такі байки навіть за правдоподібні.

В 1790 р. упав метеор в Juillac і вїт післав звіт до Академії в Парижі з підписами 300 свідків. Референт Bertholon казав, що можна співчувати з такою громадою, яка має такого вїта і що це є неможливий феномен.

Ось ще один приклад з літератури перших християн. Скільки то гіпотез не видумано щодо Євангелій, що це легенди, що християнство то дальший розвій поганських містерій ітд., прямо одна теорія переганяла другу, одна другу повалювала й одна другій противорічила. Я сам цілий рік мусів студіювати, пишучи докторську дисертацію, щоби щойно зорієнтуватися в цім хаосі. Протестантські раціоналісти минулого століття уважали прямо, що ціла староцерковна література то підроблені пізніші еляборати. Та згодом мусіли самі заявити устами А. Гарнака, що вже минув безповоротно час, коли уважали старохристиянську літературу включно з Новим Завітом за підроблену зліпку й обман²⁾. А якщо дослід зводить віру й науку коло одної правди, то вона є для них тою самою правдою. З хвилею, як розум пізнав правду, мусить

¹⁾ Гл. „Meta“ ч. 1. 1935. Anthropos чи homo?

²⁾ „Es hat eine Zeit gegeben — ja das grosse Publikum befindet sich noch in ihr — in der man die älteste christliche Literatur einschlieslich des Neuen Testaments als ein Gewebe von Täuschungen und Fälschungen beurteilen zu müssen meinte“. A. Harnack, Chronologie der altchristlichen Literatur I. (1897) VIII.

Її за таку признати і не може приймати чогось противного. Чоловік не є творцем правди й її джерелом. Таким є Бог, Θεὸς μέτρον πάντων, як каже Плятон. Чоловік змагає до пізнання правди і приймає її зовні. Церква знову, якщо та сама правда є також объявлена, на основі непомильного авторитету Божого, подає її до вірування і в тім не може помилитися. Двома різними дорогами віра й наука доходять до того самого висліду.

Якщо віра подає правду, до якої розум не може природними силами дійти, то розум мусить її прийняти, бо Бог має право вимагати, щоб признати за правду те, що Він об'явив, а наука не може її перечити. Така залежність від віри зовсім не відбирає чести науці. Вона не перечить правди і тим не спроневерюється своїй цілі пізнати правду. Навпаки, все, що віддалює від правди, це понижує науку. Тому хибно думав Павльзен, коли писав, що підчинитися тому, що Церква вчила, вчить і буде вчити, включає постанову уважати за правду те, що зовнішно і внутрішно видається ложним непідкупленому розумові по неупереджених дослідах або зрється серйозного досліду, скоро і коли тільки Церква видала рішення про філософічні і теологічні погляди¹⁾. Розум і в справах віри не зрікається досліду, бо мусить пізнати, що Бог існує і що сам цю правду об'явив.

Отже так справжній науковий дослід не противиться вірі, бо й не може задля повищих рацій. Ціль науки є пізнати правду. Об'явлення не відводить науки від правди, але, як вище сказано, відкриває нові. Певність надприродних правд є більша, чим природних, бо їх відкриває непомильний Бог, а не помильний чоловік. І тому наука й віра не тільки не можуть собі противорічити, але навпаки, мирна співпраця і взаїмна поміч виходить їм на обопільну користь. Філософія помагає доказувати вірі розумові основи об'явлених правд, пізнати їх зміст і робити дальші висновки. Інакше без розумового пізнання стане віра самим почуванням і сентиментом. Тому *nemo theologus nisi philosophus*. Віра знову береже науку від блудів: „*Neque solum fides et ratio inter se dissidere nunquam possunt, sed opem quoque sibi mutuam ferunt, cum recta ratio fidei fundamenta demonstrat eiusque lumine illustrata rerum divinarum scientiam excolat; fides vero rationem ab erroribus liberet ac tuetur eamque multiplici cognitione instruat*²⁾).

Отже справедливо казав Бекон з Веруляму: *Verum est parum philosophiae naturalis homines inclinare in atheismum. At altiolem scientiam cor ad religionem circumagere.*

Клясичний також є вислів Пастера, коли його учень питав його, як він по стільки наукових працях може ще бути віруючим? „Саме по стільки розумуваннях і дослідах я зберіг віру доброго Бретонця (знаних зі своєї глибокої релігійности у Франції), а якщо би я був ще більше студіював, був би дійшов до віри Бретонки“.

¹⁾ *Philosophia militans*² 54 sq.

²⁾ *Vatic. sess. III. e. IV. Denzinger, Enchiridion 1646.*

4. Віра і свобода науки.

Признаючи однозгідність правди між вірою й наукою в пізнанню, можна без уваги на це ще закинути, що Церква сприяла розвій науки. Вона, будучи більше консервативною, придержувалася старих поглядів, а навіть забороняла проповідувати нові думки. Також своїми догмами вона вяже науковий дослід. Ренан казав, що віруючий чоловік не може бути дослідником, бо він наперед вже знає свої висліди..., що наука, гідна цього імени, є можливою лише під умовиною повної автономії. Також Генрик Пуанкаре уважає, що свобода є конечна для науки, як воздух для тварини. Позбавлена свободи гине з удущення. І ця свобода має бути безмежна. Гадка ніколи не може підчинятися ані догмі, ані партії, ані пристрасті, ані користі, ані упередженню, ані жадній іншій речі. Свобода, це солодке слово. За неї боряться народи, кривавиться людина, не може дати собі вирвати її й наука. „Die Philosophie braucht Freiheit“ — каже Theodor Ziegler — „unter Vormundschaft gehalten und mit gebundener Marschroute, mit Scheuklappen rechts und links versehen, kann sie nicht gedeihen und vorwärts schreiten“ ¹⁾.

Перед війною свобода науки була паролем в устах всіх ліберальних вчених, особливо, коли хотіли робити зідливий докір Церкві. Сьогодні, по воєнних досвідах, більшовицьких знасилуваннях науки і гітлерівських імперативах, та справа затихла. Бо ж чим було обмеження свободи науки Церквою в порівнанні з нинішню тиранією? Воно нераз аж смішно виглядало, як протестували проти поневолення вірою науки техніки, математики, географи, хоч вони зовсім не сходяться в своїх дослідах з вірою. Та нині, на жаль, загал учених мовчав, коли більшовики вимагали більшовицького напряду навіть від математики і лише одиниці виступили були проти такого трактування науки. Але *comparaison n'est pas raison*. Тому що робимо закид деяким сучасним правлінням насилування науки, не звільнимо ще від того заміту Церкви. Ото ж пригляньмося тому закидові, який, як сказано, від XIX ст. став дуже популярним. А чейже вчений дослідник мусить бути вільний від всього, що обмежує і спинює його наукову працю.

Найперше треба підмітити, що свобода науки не рівнозначна розперезаності, цілковитій незалежності і безоглядній незалежності від усяких законів. Як всюди, так і в науці свобода є допускаєма тільки до відповідних меж. Бо кожний науковець є обмежений правилами логіки, основними засадами, науковою методою, матеріалом, засобами ітд. Він не може переносити століть, мішати подій, робити з неморальних падлюк світил ітд. Словом, муж науки стає невольником правди і на таке обмеження свободи кожний мусить згодитися. Справедливо каже А.

¹⁾ Die geistigen und sozialen Strömungen des 19. Jahrhunderts, Berlin 1899, 435.

Гарнак: „Es gibt noch etwas Wichtigeres als die Freiheit, das ist die Wahrheit“¹⁾).

Вільність науки лежить тільки в тім, що вона виходить зі своїх принципів і послуговується своїми методами. Наука виходить з очевидних аксіомів або від спостережених фактів. Свобода лежить дальше в увільненню від неоправданих зовнішніх обмежень, що перешкоджують шукати правди. Такими можуть бути зовнішні чинники, авторитети, що забороняють досліджувати питання, уживати старих і вишукувати нові методи, які провадять до пізнання правди, не дозволяють признати правдивих вислідів або не дозволяють користуватися дослідями других. Отже наука мусить бути вільною від зовнішніх неоправданих чинників, як від держави, партії, протекції, служальства і в такій самій мірі від Церкви, коли хоче осягнути свою ціль. Перед правдою мусять уступити на бік всякі опортуністичні й егоїстичні огляди. Та є й оправдане обмеження від зовнішнього чинника. Не маю на думці, що вчений є звязаний культурною поведінкою й пошануванням прав ближнього. Йому не вільно по дахах ходити, непокоїти других, душити других газами тому, що він вчений і робить досліди. Але навіть в самих дослідях вчений є звязаний зовнішнім авторитетом. Коли інші вчені виказали якусь правду, то наслідники є змушені її прийняти, бо інакше всі зачинали би з початку і не рушились би з місця. Звідсіля і засада, *auctoritas valet in tantum, in quantum valent argumenta*.

Чим більше вчений знає здобутків других, тим більше є залежний, а чим менше знає, тим свобідніший, але, на жаль, для блудів. Та не в цім вже хіба досконалість. Також чим культурніший чоловік, тим більше звязаний, а навпаки, де менше є обмежень і залежности, там ближче первісного ступня. Кожний культурний чоловік вяжеться правилами й законами, але з того не слідує, що він є в гіршій положенні, як первісний бразилієць, чи африканець і австралієць. Кожний свобідний громадянин мусить бути вільний від тиранії, та не від громадянських обов'язків. В громадянській життю він мусить себе підпорядкувати добру загалу, але тим він себе не нищить, а навпаки, підносить і розвиває.

Так само мистець є звязаний правилами краси, технікою й осягами своїх попередників. Від свободи досліду треба відрізнити свободу навчання, щодо якої можуть бути куди більші і то оправдані застереження. Навчання супонує поширювання засад, які можуть нарушувати нераз і прилюдний спокій, і викликувати заколот, як ширення монархічних ідей в республіканській державі і навпаки, або загалом анархістичних. Тому може влада на це не дозволити.

Отже якщо є допускаєме обмеження свободи науки людським авторитетом, то куди більше авторитетом Божим. Бо при-

¹⁾ „Christliche Welt“, Jahrgang 1911, 763.

родний розум доказує, що Він існує і дав обявлені правди. Наука мусить це признати і брати під увагу, бо ніхто не є обов'язаний, і навіть не може, приймати тільки блудів. Та скаже хтось, в такому випадкові не має наука вже що досліджувати, бодай тих правд, які знає з Об'явлення. Нпр. існує Бог, це певне з Об'явлення, отже філософія не має вже що говорити. Одначе воно так не є. Філософія має своїми засобами доходити до доказу цієї правди. Воно навіть зовсім не протривить на науці, коли вона ще новими доказами потверджує вже доказану тезу. І тому можу доказувати логічно правду, знану з віри, абстрагуючи від цього, що вона є обявлена. Коли дослідник дійшов до іншого висновку, то знак, що десь зробив похибку і мусить перевести перевірку.

Правди віри є тільки негативною нормою для науки. Об'явлення не є для неї ані джерелом ані доказом, а лише вказівкою, що деяких правд не може вона оспоровувати. Геологія не була би геологією, математика математикою, фізика фізикою, ітд., якщо би зачали доказувати свої тези з Об'явлення і теології. Для них є лише це основою і результатом, що вони прийняли як свої основи і доказали своїми засобами й методами. Та все ж таки вони не можуть заганятися в не свої ділянки, перечити Пр.Троїцю, воплощення, тайни ітд., бо цим переступають свої компетенції. Віра не каже, що наука має вчити і не домагається зовсім від світської науки, щоби вона доказувала і приймала за свою правду обявлені правди, яких вона своїми засобами рішуче не може доказати, напр., щоби геолог чи анропольог доказував, що перший чоловік називався Адам. Тому радше виглядає на кпини, чим на закид, коли проф. Йодль говорив, що „дальше Церква поручить фізику в часі Цеппеліна доказати вознесіння на небо Христа і Марії на основі його аеростатичних поглядів“¹⁾.

Церква має берегти тільки Об'явлення і тому віра може бути негативною вказівкою для науки лише щодо того, що є обявлене, що відноситься до релігії й моралі, а тим самим неоднаково торкається всіх наук. Тому не всі науки можуть мати стичність з правдами віри в своїх дослідах. Є науки, як математика, хемія, фізика, фізіологія, фармацевтія ітд., які зовсім не входять в ділянку віри. Етнологія, біологія, геологія і філософія, навпаки, мають спільні точки з Об'явленням і може повстати спір, якщо котрась переступить пороги метафізики й зачне робити висновки, які виходять поза межі її досвіду.

Врешті є ще третя категорія наук, які займаються тим самим предметом, що й теологія, але з іншої точки видження, як філософія й історія. Вправді переповідження фактів не є католицьке або некатолицьке, але правдиве або неправдиве. Та все ж таки відіграють тут велику роль філософічні і релігійні основи, з яких історик виходить, насвітлює події і прагматично їх укладає. Коли історик не вірить в Бога, не признає Христа, Церкву,

¹⁾ Der österreichische Hochschulkampf im Sommer, 1908, 17.

чуд, моральних законів, то очевидно його історія буде інакше виглядати, як віруючого дослідника. І тому, хоч не говоримо про католицьку математику, геологію ітд., то все ж є католицька історія.

Подібно мається справа з філософією, бо вона має багато спільних точок з вірою на полі світогляду, метафізики й етики, які є найтяжчими питаннями. Не диво, що в цих ділянках зробила наука найменший поступ і найбільше поповнила блудів і тому негативні вказівки віри є для неї найконечніші. Добре завважив один німецький філософ, що „якщо би повставали з гробів найбільші грецькі природники, лікарі і географи, вони счудувалися б на вид поступу їх наук, вони сиділи би немов учні у стіп нинішних учителів, недоставало б їм основних понять, які знає кожний початкуючий, мусіли би вперед вчитися, і то багато: що вони вважали колись за певні факти, представилося б їм як обман або лише гіпотеза. Одначе Плятон, Аристотель, Зенон і Епікур могли би також ще й нині без приготування забирати голос у філософічних дебатах про Бога й душу, чесноту й безсмертність. І вони могли би спокійно послуговуватися старою зброєю, яку в порівнанні з давною гостротою тільки незначно притупила ржа і ворожа справність. Вони чудувалися б хіба лише незначним поступом: що тепер, по 2000 літах, на ті самі питання дається ще майже такі самі протилежні відповіді¹⁾).

Віра не обмежує свободи науки, як рецензент не обмежує свободи автора твору. Він справляє його хиби, як одна наука справляє другу і ніхто не бачить в цім якогось поневолення. Так само мається справа, коли віра справляє науку. Не є обмеженням свободи туриста, якщо він бачить краскові вказівки до роги або остороги перед безоднями, або для корабля світло морської ліхтарні, що остерігає перед скелями й мілинами. Інакше будуть нераз *magni passus*, але, як каже Св. Августин, *extra viam*. Показуючи свої береги, віра остерігає науку, щоби не розбилася, а тим самим і підпомагає науку²⁾. Віруючий чує опору в вірі, а не

¹⁾ E. Adickes, Charakter und Weltanschauung (1905) 3/4.

²⁾ Хоч як дуже довіряють вчені людському розумові, то проте Історичні факти доказують, що розум, коли не придержується вказівок і осторог віри, веде людство на цілковите бездоріжжя та в безодню нещастя. Самопевність щодо людського розуму, а одночасно його манівці в життю зілюструє наглядно приклад

В кн. О. В. Катрайна: „Від атеїзму до анархізму“, написаній ще далеко перед світовою війною, читаємо (в укр. перекл. Львів 1909, стр. 57 і сл.), що студент Альфред, в розмові з відомою науковою повагою Др. Г., довідавшись від нього, що на думку всіх правників-вчених одним питомим джерелом права є воля держави, веде з ним таку розмову:

Альфред: Позвольте мені, пане професор, на протилежне питання: Коли держава є одним властивим джерелом права, то чи може вона коли видати несправедливий закон?

Проф.: Ніякий державний закон не може бути несправедливий. Все є справедливе, що держава хоче і своєю силою перепре. Щось противного впевняти, було би революцією, як це вже висловив Шталь.

Альфред: ...Подумаймо собі такий випадок, що соціяльні демократи одержали би більшість в парламенті та союзній раді і ухвалили такий закон:

перепону. Маючи на увазі осьму заповідь, віруючий вчений все уважатиме правду правдою, а неправду неправдою. Релігійно вихований вчений все скорше опанує свої пристрасті і схлонності, як нерелігійний, і буде уважати обовязком своєї совісти підійти якнайближче до об'єктивності, памятаючи на слова Христа „і правда освободить вас“.

5. Неупередженість науки і віра.

Другим закидом проти однозгідности віри з наукою є вимога неупередження в науці. А що правди віри вже наперед закреслюють висліди в науці, і то без відклику, отже упереджують тим самим науку в шуканню правди. Домагання неупереджености в науці видвинули ліберальні круги разом зі свободою науки і злучили обі прикмети нероздільно. Це виявилось особливо тоді, коли професором історії на штрасбурському університеті мав стати католик М. Spahn. Всі протестантські університети в Німеччині негодуючи заворушились, а старий історик Момзен сформулював в „Münchener Neueste Nachrichten“ 1901 ось такий протест: „Життєвим нашим нервом є неупереджений дослід, який не знаходить цього, що він умисно, по замірові, застановах і зглядах повинен і волів би знайти, що служить іншим практичним цілям, які лежать поза наукою, але це, що льогічно й історично совісному дослідникові видається слухним, одним словом правдивість. Покликання історика або філософа, який мусить бути або католиком або протестантом і який має служити цій або другій конфесії, значить зобовязати, поставити межі його праці, де висліди можуть бути неvigідні конфесійній догмі... Сподіємося, що не милимося, що цим ми висловлюємо і переконання наших товаришів“.

Щоправда наука не може мати упереджень і робити припущення, але ложних. В своїх дослідах не може наука спиратися на засадах і кермуватися правилами, яких не може ніяк доказати.

§ 1. Зноситься приватну власність до витворчих засобів; всі витворчі засоби переходять від нині на виключну власність загалу. А хто важився б прилюдно обставати за частинною власністю витворчих засобів, ... той буде караний смертю, або вязницею, почавши від 10 літ.

§ 2. Зноситься подружжя як прилюдну установу з усіми відносними законами і розпорядками. Від тепер треба подружжя уважати за приватну річ, до якої не сміє мішатися ніякий уряд.

§ 3. Університетських професорів, як явних приклонників капіталізму і ворогів соціалізму, мають розстріляти, або повісити, якщо не зложать соціально-демократичного визнання віри до 14 днів.

§ 4. Хто явно або тайно негодує, або виступає проти повищих законів, того як підозрілого треба вкинути до вязвиці і на основі оцінки судді покарати або смертю, або вязницею в домі поправи.

Пигаюся тепер: Чи такий закон був би справедливий?

Проф.: Такий недорічний закон ніколи не вийде. Це маячіння, якого не треба побоюватися (підкресл. моє, *И. С.*).

А все ж таки всупереч рішучим запевненням проф. Дра Г, такий недорічний закон по кількадесяти літах таки вийшов (Большевія).

Також наука вимагає лиш цього, щоби дослідник не приймав за певне, що не є певним, або лише гіпотезою. Коли ж щось є доказаною правдою, то навпаки, може дослідник її приймати, бо вона може йому бути тільки помічна, а не шкідлива. Правда не може противитися правді.

Момзен мав на увазі католицького вченого. І якщо його становище було би правдивим, то жаден католик і загалом віруючий не міг би бути науковим дослідником, лише атеїст. Віруючий приймає існування Бога, безсмертність душі, надприродне ділання ітд. і з того становища навітлює предмет досліду. Але таке саме положення є атеїста, який виходить з противних засад, нема Бога, душі, позагробового життя ітд. і з них навітлює також події¹⁾. Нема чуда, це недоказане припущення. Так само нема Творця, а тим самим матерія мусить бути вічна. Отже й атеїст є упереджений і загалом не може бути ніякої науки, бо всі виходять з якихось заложень. Майже кожна наука мусить супонувати інші висліди, бо інакше немислимий якийнебудь поступ. І так астрономія супонує математику, фізику, хемію, льогіку ітд. і не перевсдить доказу всіх математичних, фізичних, хемічних і льогічних правд. Природник не доказує, що тіло існує, є тяжке, тверде іті., але приймає те все за певне. А проте ніхто не робить йому докору, що він приступив до досліду з упередженнями і припущеннями.

Історик приймає, що старовинні памятки передають нам такі самі поняття і принципи колишніх народів, які маємо ми в нашім думанню. Робить це тому, бо інакше не можна було б їх ніяк зрозуміти. Історик, як і кожний дослідник, приймає природну певність.

Також філософ супонує, що думаюча одиниця існує. Щоби провірити правильне думання, треба прийняти, що розум є до цього спосібний і що існує засада причиновости, достаточної рації, тотожности і противорічности. Інакше неможливі були би дальші висновки.

В громадянськім життю є також ріжні погляди, монархізму, демократизму, націоналізму, соціялізму, з яких діячі виходять і супонують в своїй акції.

Отже немає науки без прийнятих заложень, засад і кожний вчений належить до якоїсь школи, системи, заявляється за цією або іншою метою, має світогляд, з якого оцінює і розв'язує питання. Я є українець і з того становища пишу історію України. В противному разі хіба неосвічений чоловік мав би найкращі кваліфікації на науковця. Отже нема зовсім науки без попередніх заложень і не може бути.

Маючи це на увазі, можемо тепер спитати, чи віруючий, присту-

¹⁾ „Wir geben zu, dass dieser Vorgang (Entstehung der ersten Moneren durch Urzeugung), solange er noch nicht beobachtet oder durch das Experiment wiederholt ist, eine reine Hypothese bleibt... Wenn Sie die Hypothese der Urzeugung nicht annehmen, so müssen Sie... zum Wunder einer übernatürlichen Schöpfung Ihre Zuflucht nehmen“. E. Haeckel, Natürliche Schöpfungsberichte 1872³, 309.

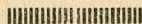
паючи до наукового досліджу, відповідає науковим вимогам, чи ні? Відповідь ясна, що так. Він супонує правди віри, які є доказані і певні. А що є правдиве і певне, це може вчений класти в основу своїх розшуків. Не кожний католицький вчений є в тім положенню, щоби опиратися на Об'явлення, навіть як на негативній нормі. Ані Гавс, ані Кеплер, ані Нютон не виходили в своїх доказах від Об'явлення, ані не супонували його. Інша річ, коли історик пише про Церкву. Він не може виключати надприродного діяння, бо це противиться вірі, яка опирається на Об'явлення і розумі. Таке припущення є самозрозумілим, бо як буде писати про Церкву, якщо її нема, або як буде писати історію України, якщо її не признає в жадному, ані територіяльному, ані державному, ані національному значінню.

Не тяжко завважити, що в цілій аргументації ліберальних вчених криється груба тенденційність. Можна бути моністом, матеріалістом¹⁾ гегеліянцем, і не бути упередженим, лише невільно бути католиком. Слушно завважує педагог Ферстер: „Я міг зробити впродовж літ цікаві досвіди щодо неймовірного упередження багатьох представників „неупередженого“ досліджу. Для них згори є догмою, що все, що заступає католицька Церква, є глупістю, забобою і хоробливістю; вони загалом не можуть собі представити, що неупереджений чоловік саме через конкретний досвід, неупереджений дослід і серйозну застанову може до цього дійти в науці, на полі виховання, щоби потвердити деякі погляди римської Церкви як неминучі конвенції кожного глибокого знання душі і життя. Таке признання є некатолицькі прямо заборонене; для нього мусить кінчитися правда, де зачинається католицьке і він не може тут ніщо притакувати, або під оглядом науковим його не будуть поважно трактувати“. Справді бути атеїстом належало до доброго тону в науці.

Отже так справдішна наука не може противитися віри, а віруючий католик має повне право до поважної наукової роботи і своїми совісними працями може собі заслужити тільки вдячність від всіх, яким дорога наука.

Важніша література:

- Viktor Cathrein S. J. — *Glauben und Wissen. Eine Orientierung in den religiösen Grundproblemen der Gegenwart für alle Gebildeten.* Freiburg i/Br. 1911. 5.
 О. В. Катрайн — Від атеїзму до анархізму. Поучний образок університетського життя в теперішности. Переклав о. І. Плавюк. Львів 1909.
 A. Gemelli — *Religione e scienza.* Milano. Vita e Pensiero 1920.
 Artur Landgraf — *Glaube, Lexikon für Theologie und Kirche.* Freiburg i/Br. 1932. IV. 520—528.
 I. Pohle — *Vernunft* — *Wetzer und Weltes Kirchenlexikon.* Freiburg i/Br. 1901. XII. 793—817.
 Jos. Donat — *Die Freiheit der Wissenschaft.* Innsbruck 1925,3.
 Agostino Garagnoni S.J. — *Quaderni di cultura religiosa.* Roma 1934.
 Dr. Jos. Mausbach — *Die Kirche und die moderne Kultur.* (Religion. Christentum. Kirche).

¹⁾ Fr. W. Förster — *Sexualethik und Sexualpädagogik.* 1909. Vorwort.